

Teorijski koncepti i pristupi socijalnog rada u zajednici

KORPUS TEORIJE VAŽAN ZA SROZ

P

- Širi teorijski okviri razumijevanja društva
- Paradigmatska usmjerenja
- Teorije velikih dosega

T

- Teorije razumijevanja zajednice kao entiteta
- Teorije mezo i mikro dosega

T

- Teorijski koncepti organiziranja zajednice

M

- Modeli rada u zajednici kompatibilni s osnovnim teorijskim usmjerenjima

Teorijski koncepti i pristupi u organiziranju zajednice

- Teorijski koncepti i pristupi u kojima su na sustavan i smislen način **povezani različiti ciljevi, sadržaji te metode i postupci** koji se pojavljuju u procesu organiziranja zajednice
- Koncept OZ države blagostanja
- **Integrativni pristup**
- **Socijalni rad u gradskoj četvrti**
- **Rad u miljeu**
- **Agresivni SROZ**
- **Strategije SROZ-a prema S. Alinskom**
- **Katalitičko-aktivirajući SROZ**

I.

ORGANIZIRANJE ZAJEDNICE "BEZ ZAJEDNICE"

KONCEPT OZ DRŽAVE BLAGOSTANJA- pristup planiranja “od vrha”

- Bazirani na funkcionalističkoj paradigmi
- Manje usmjeren organiziranju pogođenih i samopomoći, a više poboljšanju stručnih ponuda (djelatnosti) institucija koje djeluju u stambenoj četvrti
- Različite ponude – pomoć u učenju, igraonice, druženje, organiziranje školskih praznika etc.
- Razvijanje kontakata s ostalim institucijama na lokalnom području
- **Građanin može suodlučivati, ali najvažnije odluke donose institucije**
- Društvena proturječja se saniraju međuljudskim odnosima i prilagođavanjem
- “pogođene osobe” su pasivni primatelji pomoći
- Zapravo jedan oblik produženog “casework-a”

- Pozicija stručnjaka unutar koncepta države blagostanja opisana je kroz njegove **koordinativne djelatnosti** koje provodi obavljajući poslove povezivanja različitih institucija, aktivnosti i korisnika.
- Glavna obilježja ovog koncepta mogu se izraziti kroz pet točaka i to:
  - ❑ optimiziranje socijalnih službi
  - ❑ poboljšanje komunikacije između zajednice i lokalne uprave
  - ❑ neizostavno postojanje sukoba kao svojevrsnog “začina u odnosima”
  - ❑ intenziviranje međuljudskih odnosa
  - ❑ nepostojanje vlastite aktivnosti građana.

?

- *Prepoznajete li Državu blagostanja na nekom primjeru u Hrvatskoj?*
- *Što znači optimiziran rad socijalnih službi?*

II. HOMOGENIZIRAJUĆI
PRISTUPI OD DNA PREMA VRHU

Pristupi utemeljeni u aktivaciji stanovnika - "bottom-up"

- ❑ Socijalni rad u gradskoj četvrti
  - ❑ Integrativni pristup
  - ❑ Koncept rada u miljeu
-
- Počivaju na aktivaciji stanovnika
  - Nema promjene u odnosima moći
  - Promatranje zajednice kao samostalnog entiteta
  - U teorijskom smislu važne su socijalno-psihološke teorije i razvoj socijalnog kapitala

Integrativni pristup (Ross)

- **društveni okvir**, koji je zaštićen demokratskim ustavom, u većini i u cjelini dobro postavljen te da je u njemu **pravedno uređena raspodjela moći** i vladavine

UOČENI PROBLEMI U ZAJEDNICI:

- 1) ljudi nisu naučeni na kreativan način ispuniti ustavom zajamčeni slobodni prostor
  - 2) u zajednici ima premalo komunikacije koja bi mogla osigurati trajnu suradnju između različitih skupina u zajednici
- Središnji termin zbog toga u ovom konceptu jest *integracija*.

- postojeće nejednakosti u društvu ostaju izvan interesa, **akcije se provode samo kod zajedničkih problema** koji pogađaju cijelu zajednicu, primjenjuju se samo **kooperativne taktike**, na zajednicu se gleda kao autonomnu jedinicu neovisnu od struktura koje utječu na nju te se teži **postizanju harmonije i integracije** svih interesnih grupa.
- “integracija predstavlja kvalitetu zajedničkog življenja koja narasta iz zajedništva i kad se ljudi **zajedno okupe** oko problema koji sve pogađaju, kad razmjenjuju ideje o zajedničkim projektima i traže zajedničke ciljeve”
- Sve skupine u zajednici trebaju **na kooperativan način rješavati** postojeće probleme te na osnovi razvijenih vrijednosti raditi na odstranjivanju zajedničkih teškoća

- Kao rezultate organiziranja zajednice autor spominje: a) **umnogostručenu identifikaciju** sa zajednicom, b) **povišene interese za sudjelovanjem** u poslovima zajednice i c) **zajedničke vrijednosti i mogućnosti** za njihovo ostvarenje.
- Sukladno ideji o “različitosti u jedinstvu” koju autor razvija, zajednica bi trebala biti dinamična veličina.
- U zajednici čak **smije dolaziti do napetosti** između različitih skupina, **međutim ne** smije doći do odnosa koji bi se mogli nazvati **konkurencijom**.
- Iako je konkurencija zdrava, ona ipak duboko u sebi, po mišljenju autora, nosi sukobe koji bi mogli razoriti klimu harmonije.

- U pluralnoj zajednici uvijek **postoje pravila igre**, jedan općepriзнati sklop normi kojeg nitko nije spreman prekršiti što znači da **određeni temelji neće biti prekoračeni niti pri različitim napetostima u zajednici.**
- Ostaje se unutar društveno-političkih okvira u kojima **nije dozvoljeno provoditi temeljite promjene.**
- Sukladno tome jedino prihvatljiva strategija za intervenciju sastoji se u *kooperativnim taktikama*: suprotnosti se mogu rješavati putem “povjerljivih razgovora” pripadnika zajednice te putem stručnih kompromisa.

- Mjere kao što su **protest ili borba** kod skupina koje protestiraju mogu stvoriti određeni osjećaj zajedništva, no međutim one **na kraju ipak priječe put** zajedničkom rješenju problema.
- Organizator zajednice ovdje se prikazuje kao **svojevrсни surogat odgajatelja** koji nastoji odgajati, uz otklanjanje njihovih vlastitih interesa, dovesti tamo gdje bi ih on rado vidio.
- U integrativnom pristupu jasno je da se ne radi o tome da se pristupi društvenim uzrocima problema već da se **postojeći problemi u najmanju ruku učine podnošljivim** za diskusiju i kooperaciju.

- Kooperacija ne znači da **građani** sudjeluju kao ravnopravni partneri u procesu odlučivanja već da oni samo **sudjeluju u provođenju i ostvarenju već donesenih odluka.**
- Ovaj pristup svoju je primjenu najviše našao u lokalnim **akcijama samopomoći**: npr.: uređenje sitne infrastrukture, skrb o starim osobama, akcije skupljanja sredstava za osobe u stanju socijalne potrebe, organiziranje dječjih igraonica itd.
- dakle **o onim aktivnostima koje će biti pozdravljene od SVIH stanovnika** i koje će predstavljati jedan oblik zajedničke volje.

- **Odvajanje političkog djelovanja od socijalnog rada**

jednoznačno ukazuje na tendenciju integrativnog pristupa da se *unutar postojećih političkih odnosa moći ljudi tako organiziraju da se dobro osjećaju te da akceptiraju društvene uvjete onakvim kakvi oni jesu*. Promjena statusa quo može se desiti jedino putem odluke elite s kojom se građani trebaju složiti.

?

- Što mislite o ovom pristupu?
- Znete li primjer kako se može unaprijediti harmonija, sklad i suživot u nekoj zajednici?

SOCIJALNI RAD U GRADSKOJ ČETVRTI

- Hinte/Metzger; Springer, 1982

Polazišta:

- Osnovna ideja u razvoju novog koncepta bila je zamijeniti filozofiju pedagoškog pristupa koji se očitovao u većini dotadašnjih modela i konceptata, **filozofijom aktivizma i samoodređenja korisnika usluga socijalnog rada**

- Rad u zajednici sukladno ovom konceptu usmjerava se na **gradske četvrti** budući da je ona **pregledno životno područje unutar kojeg obično nastaju socijalni problemi**

Npr. Brojni problemi nasilja u zajednici imaju veze i sa konstrukcijom naselja (pr. Rasvjeta, izoliranost i sl).

Kontekst gradske četvrti može ojačati ili oslabiti neke probleme koji nastaju negdje drugdje (npr. Nezaposlenost i besperspektivnost drugačije izgleda u drugačijim gradskim četvrtima)

ODNOS AUTORA PREMA ORGANIZIRANJU ZAJEDNICE

1. SROZ nije jasan izraz nego napredna etiketa za **različite aktivnosti socijalnog rada**
- 2. **Teorijski formulirani princip rada SROZ** unatoč svojem pozitivnom sadržaju prakticira se vrlo pojednostavljeno i **nije se nikad uspostavio kao cjeloviti princip socijalnog rada**
- 3. **Izraz SROZ** izaziva kod nositelja različitih ustanova svojevrsni otpor jer **implicira nemir, sukob** itd. Zbog toga pod tim izrazom **nije moguće očekivati inovacije**

- Novi izraz SR u dijelu grada podrazumijeva profesionalni socijalni rad koji se provodi **u dijelu grada kao primarnom životnom polju čovjeka**. U njemu se odvija životna stanovanje, obavljanje svakodnevnih aktivnosti, socijalni kontakti, slobodno vrijeme itd.
- Pozadinu čini cjeloviti **systemski pristup dijelovima grada** koji više ne promatra odvojeno ciljne grupe, stambene blokove problemska područja i druge kategorije nego sve to promatra **kao nedjeljivu cjelinu**
- Umjesto sheme dijagnoza-intervencija u nekom mikro aspektu, teži se **integrativnom rješavanju problema**

Principi:

- 1. rad se orijentira na stanovnike gradskog dijela. Ne razmišlja se “što bi moglo ljude zanimati” nego se **pita stanovnike za što imaju interes i jesu li spremni nešto učiniti na području na kojem postoji potreba**
- 2. u najvećoj mogućoj mjeri koriste se **resursi gradskog dijela**
- 3. kod svih aktivnosti u prvom planu se nalazi **samopomoć i vlastita inicijativa stanovnika**

Principi:

- 4. rad se odvija tako da **zahvaća ciljne grupe**
- 5. središnji sastavni dio rada je **organiziranje i kooperacija nosioca socijalnih službi** i drugih organizacija u gradskom dijelu te **povezivanje aktivnosti s aktivnostima ostalih komunalnih službi** i planiranjem u političkom prostoru
- **Antipedagoški koncept- nedirektivna pedagogija**

SR u dijelu grada (nedostaci):

- ne rješava klasičan sukob između kontrole i pomoći (ali se bavi njime teorijski i praktično)

Utopijska slika aktivnih stanovnika i samopomoći

- Ne mijenja ništa na planu smanjivanja ekonomske deprivacije i strukturalnih problema (ali stvara u određenoj mjeri radna mjesta kako za stanovnike tako i za stručnjake)
- Ne poboljšava temeljito materijalnu situaciju osiromašenih skupina stanovništva (ali stvara kontakt s njima i pruža podršku pri savladavanju siromaštva)
- Ne mijenja društveno proizvedene socijalne probleme i nepravdu (ali se postavlja pristrano nasuprot posljedicama)

- SR u dijelu grada može se opisati kao win-win strategija:
  - Stanovnici dijela grada dobivaju prostor djelovanja s ciljem poboljšanja uvjeta života i svakodnevice
  - Socijalne službe i socijalni rad postižu efikasnije djelovanje

?

Tijekom procjene zajednice, koliko vam je teško sagledati zajednicu kao nedjeljivu cjelinu?

RAD U MILJEU

- Autori: Ebbe i Friese (1989)
- Milje (*milieu*): označava istovremeno okolinu u kojoj se nalaze ljudi kao i lokalni akcijski krug osobne i društvene djelatnosti
- Što za vas znači pojam "milje"?

Nordijsko značenje zajednice:

- 1. ljudi
- 2. područje
- 3. događaji zajedničkog življenja
- Milje-rad – ekosocijalni orijentacijski okvir
- Milje je više od prostora i više od odnosa

Primjer kako se profesionalni socijalni rad može organizirati

- Prvenstvena pažnja *klijentu pojedincu* u njegovom miljeu
- Pod miljeom se podrazumijeva: a) fizički, b) psihički, c) socijalni milje
- Jedno od glavnih pitanja: *Koji resursi postoje na lokalnom području i kako ih aktivirati da bi se život pojedinca unaprijedio?*
- **Cilj:** osloboditi resurse, podržati stanovnike da utječu na svoj životni položaj s ciljem postizanja veće kontrole nad vlastitim životom
- Metode rada: djelomično preuzete iz “tradicionalnog” socijalnog rada s pojedincem i grupom, djelomično iz drugih dodirnih područja

- Rad u miljeu se usmjerava na *cijelo naselje* koje se promatra kao sistem mreža, grupa i pojedinaca. Težište i ishodište je lokalna zajednica.
- Rad u miljeu teži promjenama na sve četiri razine intervencije polazeći sa stajališta da: a) promjena pojedinca vodi promjenama u lokalnom miljeu i b) promjene u lokalnom miljeu nose sa sobom promjenu pojedinca
- Metode rada: a) direktne (rad s pojedincem, rad s grupom, rad sa zajednicom; b) indirektne (socijalna uprava i planiranje, istraživanje)
- ****Kombinacija države blagostanja i rada u gradskoj četvrti*
  - Socijalni rad se gotovo izjednačuje sa socijalnim radom u zajednici

- Zajedno sa stanovnicima pokušavaju se razviti neophodne **lokalno-političke** i **socijalne organizacije** kako bi se ojačala socijalna zajednica i kolektivni utjecaj stanovnika
- Značajan je preventivni socijalni rad
- Razine intervencije: a) društvo, b) lokalna zajednica, c) socijalna mreža, d) obitelj-grupa, e) pojedinac

Glavni principi koncepta rada u miljeu

- milje kao klijent,
- radnik u miljeu kao katalizator procesa suradnje
- transdisciplinarna suradnja,
- smanjivanje vrijednosti individualnih mjera pomoći u zajednici i
- poticanje razvoja kolektivnih resursa u zajednici tj. pomoć do samopomoći

Naglasak na procesu koji vodi:

- od tretmana prema prevenciji
- od orijentacije na slučaj prema orijentaciji na sustav
- od borbe s bolešću prema psihosocijalnom rastu
- od orijentacije na problem prema orijentaciji na resurse
- od razine pojedinca prema razini zajednice
- od “jednostrukosti” prema “višestrukosti”.

?

- Možete li na nekom primjeru objasniti kako
  - a) Promjena pojedinca vodi promjeni okruženja i
  - b) Promjena okruženja vodi promjeni pojedinca?

III. KRITIČKI I AKTIVIRAJUĆI PRISTUPI

Pristupi utemeljeni u kritičkoj teoriji i teoriji sukoba

- Agresivni SROZ
- Katalitičko – aktivirajući rad u zajednici
- Pristup rada prema Saulu Alinskom

- Fokus na prepoznavanju ili provociranju društvenih sukoba
- Cilj je preraspodjela moći u društvu i smanjenje nejednakosti

AGRESIVNI SROZ

- Prema postavkama Muellera (1971)
- Od konzervativnih i reformsko-pedagoških koncepata razlikuje se po tome što ne čeka sa socijalnim i političkim akcijama
- Cilj je **promjena odnosa moći i strukture moći** putem solidarnog zajedništva s ugroženima
- Radi se dakle o strategiji “*revolucije od dolje*” čiji se cilj sastoji u *pravednoj raspodjeli moći i vlasti* i tako pretpostavlja velike promjene društvenog sustava.

- **Disruptivne taktike**
- Cilj: ometati ciljni sustav u njegovom uobičajenom redu. Ove taktike **prekidaju taj ciljni sustav**, ali ga **ne uništavaju**
- Obuhvaćaju: povredu običaja (demonstracije, štrajkovi, zaposjedanje stanova itd.) te povredu pravnih normi (neplaćanje poreza, javna neposlušnost)
- Nedostaci: nedovoljna povezanost s praksom socijalnog rada, precjenjivanje mogućnosti, nedovoljno usmjeren razvoju tehnika aktiviranja (samo neke skupine mogu se mobilizirati)

Tko ima potencijal mobilizacije?

Strategije SROZ-a prema S. Alinskom

- Saul Alinsky – najznačajniji praktičar SROZ-a u SAD-u
- Nije tvorac zasebnog teorijskog pristupa
- Smatrao je da **narod koji ima vlast** na duži rok donosi ispravne odluke
- Demokracija će se ostvariti kad se zapostavljeni dio stanovništva organizira i solidarno izvršava vlast
- Razvlašteni mogu ostvariti svoje interese unutar stabilne, organizirane organizacije.
- **Nadregionalne aktivističke organizacije** služe da mjesni programi ne ostanu izolirani

- Alinsky razvio **strategiju za izgradnju i borbu građanskih organizacija**. Organizator zajednice igra u tome središnju ulogu. On može biti pozvan od određene grupe i dobiti legitimaciju za svoju ulogu. *Ne može biti neutralan nego na strani zapostavljenih*
- Najviše načelo: početi s radom tamo gdje se ljudi nalaze, djelatnost graditi na iskustvima ljudi te respektirati njihovu individualnu pozadinu

- Organizator zajednice u ovom konceptu igra središnju ulogu
- Alinsky odbija neutralnu poziciju stručnjaka
- Kako bi se organizirala zajednica treba pronaći vođu iz njezinih redova
- Jedini put kojim se može postići komunikacija sa stanovništvom jest preko *neformalnih vođa* koji predstavljaju njihovo stvarno mišljenje
- **Definicija problema ne smije biti vlasništvo organizatora zajednice već samog stanovništva.**

Postupci kako se može preuzeti vlast od onih koji je drže – Pravila za radikale

- 1. Moć nije samo ono što se ima nego **ono što protivnik vjeruje da se ima**
- 2. Nikad ne napuštaj **područje iskustva vlastitih ljudi**, ali po mogućnosti **napusti ono od protivnika**
- 3. **Izrugivanje** je najjače oružje čovjeka. Ono dovodi protivnika do pogrešnog ponašanja i otkriva slabosti
- 4. **Vlastita akcija se sastoji u reakciji protivnika**. Pažljivo pobuđen protivnik će putem bijesne reakcije postati najveća snaga građanske akcije
- 5. Dobra taktika je ona koja članovima grupe pričinjava zadovoljstvo. **Tako dugo dok se mogu smijati i radovati, volja za akcijom neće nestati**. *Sitne, male moralne pobjede*

Stalna akcija je neophodno potrebna jer:

- 6. pritisak nikad ne smije popustiti. **Stalan pritisak** vodi do pogrešne reakcije protivnika i podržava vlastitu akciju
- 7. **Prijetnja** - Ako se pažljivo dopusti da procuri ono što se planira, šteti se vlastita akcija jer protivnika već unaprijed hvata strah
- 8. **potraži vlastiti dio cilja, personaliziraj ga i “udari” u njega.** Besmisleno je zahvaćati anonimnu upravu ili cijele sisteme.
- Alinsky – cilj opravdava sredstvo

?

Što mislite o pravilima za radikale S. Alinskog?

Koji su problemi u mobilizaciji i aktivaciji stanovnika?

Problem uvida u problem?

* Ako se problem relativizira i negira, ako nedostaje informacija

Problem mobilizacije?

Strah? Nelagoda, osjećaj da to nema smisla, podijeljena odgovornost?

Problem održavanja aktivnosti?

Emocionalno zasićenje, gubitak povjerenja, nedostatak jasnog plana,
nedostatak jasnog vodstva.

Katalitičko-aktivirajući SROZ

- Autori: Hauser, Seippel, Karas/Hinte
- Katalitički SROZ: počiva na utopiji jednog **besklasnog društva** u kojem ne postoje potlačeni, u kojem se ljudi pomažu putem vlastitih grupa i predstavnika, u kojem se visoko cijeni solidarnost, u kojem se ljudi identificiraju s problemima i u kojem se razvijaju sposobnosti za socijalno-kreativan život
- **Kataliza:** izraz iz kemije – **strano tijelo** upotrijebljeno kao katalizator u nekoj kemijskoj supstanci **stvara promjene i ubrzava**, pospješuje ih bez da se samo promijeni

(Pr. U kemiji manganov dioksid koji ubrzava reakciju raspada vodikovog peroksida na vodu i kisik)

Razmislite znate li neki primjer katalizatora u društvenim procesima?

- Socijalni radnik u zajednici treba u zajednici djelovati kao **katalizator – poticati procese kod stanovnika zajednice** u čijem tijeku oni **postaju svjesni svoje** situacije te trebaju promijeniti uvjete prema svojim interesima. Stručnjak potiče proces i podržava ga
- **Središnja ideja aktivirajućeg SROZ-a je grupna samopomoć.** Ljudi koji trpe slične probleme trebaju se zajedno uključiti u grupu u kojoj mogu razmijeniti probleme, međusobno se podržati i pristupiti uzrocima i teškoćama – građanske inicijative

- Organiziranje zajednice se definira kao “metoda kojom se pokreće kompleks inicijativa kroz koje stanovnici jedne prostorne cjeline **prepoznaju zajedničke probleme, nadilaze** stara iskustva **bespomoćnosti i razvijaju vlastite snage** kako bi se solidarizirali i konstruktivno pristupili vlastitim problemima.
- Pri tome ljudi uče savladavati osobne deficite i razvijati individualnu stabilnost te istovremeno raditi na odstranjivanju akutnih problemskih stanja (kratkoročno) te na odstranjivanju uzroka zapostavljenosti i potlačenosti” (Hinte i Karas, 1991).

- Formirati **što je moguće više inicijativnih grupa** te okupljališta (komunikacijske točke, ljudi za vezu) kojima se ljudi u zajednici mogu obratiti ako trebaju savjet ili pomoć
- Mreže dobrovoljnih suradnika, bračni parovi, obiteljske grupe, grupe samohranih majki, susjedstvo itd. su sastavni dijelovi tog koncepta
- **Anti-paternalistička postavka – za jačanje mogućnosti političke participacije građana**
- Participacija počinje radnjama u manjem području **gdje nije prevelik rizik. Pozitivna iskustva** sa samostalnim djelovanjem u neposrednom području svakodnevice pretpostavka je za **spremnost daljnjeg angažmana** na ostalim društvenim područjima

- Preraspodjela moći treba biti **izborena od “pogođenih”**, a ne od drugih za njih (neke inicijativne grupe dolaze u zajednicu, poduzimaju akcije i čude se zašto nitko od stanovnika ne sudjeluje)
- **“Pogođeni” stanovnici moraju sami odrediti koji će se projekt i koja akcija pokrenuti**
- Aktivirajući SROZ je protiv dugih diskusija prije samog početka projekta

Metode pokretanja socijalne promjene

- Demonstrativne – *ukazati na probleme*
- Kooperativne – *suradnja koja mijenja stanje*
- Transformativne – *konkretni potezi promjene* (nove usluge, nova prava, novi zakonski okviri)

(Knežević, Miljenović i Branica, 2013.)

- Formativne – *stvaranje aktivističke populacije* (Miljenović i Žganec, 2012.)

?

- Znaete li uspješne primjere grupa koji su promijenili stanje u društvu?
- Što te grupe/pojedinci imaju?
- Kako nastupaju?

?

- Koji su od teorijskih okvira vama najbliži:
  - Država blagostanja
  - S.R. u gradskoj četvrti, Rad u miljeu i integrativni pristup
  - Agresivni SROZ, Katalitičko-aktivirajući SROZ i pristup prema Saulu Alinskom